

پوهندوي مستعلي (نيازی)

ښوونې او روزنې پوهنځي

تاريخ څانگې علمي کادر غړي

له [۱۸۲۸ - ۱۹۷۳ ز کال] [۱۲۴۶ - ۱۳۵۲ ل] د افغانستان مطبوعاتو ته

يوه لنډه کتنه

لنډيز :

نوموړې علمي مقاله کې په افغانستان د مطبوعاتو د تاريخ يو مهمه برخه ۱۲۴۶ - ۱۳۵۲ ل (۱۸۲۸ ز - ۱۹۷۳ ز) کالونو کې خپرل شوي . چې د مطبوعات په بنسټ ايښودلو او پراختيا کې کوم واکمن زياته ونډه اخستي او په دې اړه يو دقيقه څيړنه شوې ده . په دې ليکنه کې د اميرشير علي خان ، اميرحبيب الله خان ، غازي امان الله خان ، حبيب الله کلکاني (بچه سقاو) ، نادرخان او ظاهر شاه د واکمنيو پر مهال د مطبوعاتو وضعيت ( د جريدو ، روزنامه او نورو خپرونو) په اړه څيړنه شوې ده .

سريزه :

په افغانستان کې د مطبوعاتي فعاليتونه پيل او پراختيا د افغانستان د هر پاچا په واکمنۍ کې ځانگړې بڼه او وضعيت درلود . ځينې وختونه د افغانستان يوه رسنۍ د بهرنيو هيوادونو خصوصاً د انگليسانو له خوا بنده شوې لکه د سراج الاخبار جريده چې له يوې شماري له خپرېدو څخه وروسته د انگليسانو په اشاره او فشار بنده شوه . د سراج الاخبار افغانيه جريده چې له ( ۱۹۱۱ ز ) کال وروسته په نشر پيل وکړ ، روسان د نوموړې جريدې په نشر ډير خفه او د دې جريدې د بنديدو هڅه يې کوله ، د اميرشير علي خان په واکمنۍ کې د جريدو نشر پيل د عبدالرحمن خان ، حبيب الله خان ، امان الله خان ، حبيب الله کلکاني ، نادر خان او ظاهر شاه وکړ . په مهال لويې ( ورځپاڼې ) او نوي جريدې هم ايښودلې او هر وخت کې خپل تاريخي مسوليت سرته رسولی . چې ځينې يې بنديان شوي هم دي ، خو هڅه يې کړې چې فرهنگي فعاليت جاري وساتي او د افغانستان د خلکو په بيدارۍ او دخپلو حقوقو په ترلاسه کولو کې يې ونډه اخستې ده . زمونږ د هيواد په ( ۱۹۱۹ ز ) کال کې د خپلواکۍ تر اخستلو وروسته د مطبوعاتو او جريدو په نشر او فعاليت کې هم ستر بدلون را منځ ته شو او خپرونو ډيره پراختيا وکړه .

موخي

- په يو ځانگړي تاريخي پړاو کې د افغانستان د مطبوعاتو وضعيت څيړنه . ترڅو لوستونکي په دغه پړاو کې د مطبوعاتو له حالت او د وکمنانو له کړنو څخه خبرتيا پيدا کړي .

- د ځينو جريدو په بنديدو کې د بهرنيو ( انگليسانو ) د فشار اغيز .

ـ د علمي رتبې د لوړیدو له پاره د یوه شرط بشپړول .

موادو او کړنلاره :

د څیړنې میتود کتاب تونی ده چې د دي مقالې په لیکلو کي د غوره او علمي اثارو او ویب سایټ څخه گټه اخستل شوې ده . د مطبوعاتو د ضیعت په اړه لیکل شوې . مطالبو او علمي اسنادو څخه د نوموړې مقالې لیکلو کې گټه اخستل شوې ده . ځکه د مطبوعاتو ضیعت په هر واکمنۍ کې ځانگړې بڼه درلوده . ځینو واکمنانو د نشراتو په مقابل کې ستونزې ایجادولې او د سالمې نیوکې د تحمل توان یې نه درلود .

## د امير شير علي خان د واکمنۍ پرمهال [۱۲۴۲ - ۱۲۵۲] [۱۸۶۸ - ۱۸۷۸] ز کال

امير شير علي خان د دويم ځل واکمنۍ پرمهال د نورو اصلاحاتو په خوا کې مطبوعاتو ته هم ځانگړې پاملرنه وکړه. د شمس النهار جريدې په ۱۸۷۳ ز کال د حکومت تر مستقيم نظارت لاندې نشرات پيل کړل. ځکه مطبوعات به ځينې وخت د دولت تر مستقيم نظارت او کله به هم د مطبوعاتو د قانون د نافذيدو له امله به ځينې ورځپاڼې او جريدې په ازاد ډول نشريدلي.

امير شير علي خان د علامه سيد جمال الدين افغان د اصلاحي پروگرام د تطبيق او ټولنيز اصلاحاتو د تطبيق په خاطر د شمس النهار جريده خپره کړه.

د شمس النهار د جريدې له نشريدو سره سم د افغانستان خلکو د ورځپاڼې د لوستو او فعاليت سره آشنايي پيدا کړه. د دې جريدې له نشر څخه وړاندې خبرونه د جارچيانو له خوا په څلور لارو کې خپريدل، د نوموړې جريدې له نشره سره افغانستان د نړيوالو رسنيو سره اړيکې پيدا کړې. ځکه په دې جريده کې ديني، مذهبي او د بهرنيو ژبو څخه ژباړل شوي علمي مطالب خپريدل. په (۱۸۷۵ ز کال) کې امير شير علي خان يوه چاپ خانه وړاندې کړه چې په دې چاپ خونه کې به کتابونه، جريدې، تعليمات نامې او لوحې چاپيدلي. (۷۲: ۱۰).

## د امير حبيب الله خان د واکمنۍ پرمهال [۱۹۰۱ - ۱۹۱۹ ز] [۱۲۷۰۹ - ۱۲۰۷ ل کال]

امير حبيب الله خان په (۱۹۰۱ ز کال) واک ته له رسيدو وروسته د سلطنت په څلورم کال (۱۹۰۵ ز کال) د شاهي مدرسې يو شمير روڼ اندي او پوهان د ديني علومو د تدريس په محل (د کابل د چوپ فروشي په مسجد کې) امير دربار ته وړاندیز وکړ چې د افغانۍ پوهانو ټولنه (انجمن) جوړ شي. د دې ټولنې له پاره مولوي عبدالروف کندهاري چې په خاکی مشهور و د مشر، مولوي محمد سرور و اصف او مولوي احمد جان الکوزی چې په تاجر مشهور و د منشيانو په توگه وټاکل شول. د ټولنې موخه د خلکو وينبول او د نوي تمدن سره آشنا کول وه، سراج الاخبار د نشر د اجازې له منظوري څخه (۸) مياشتې وروسته د (۱۹۰۶ ز کال) د جنوري په ۱۱ مه لومړۍ گڼه په ۳۲ مخونو کې چاپ شوه. (۲۸: ۷).

د سراج الاخبار جريده ډير ژر د برطانوي هند د فشار په اساس بنده شو. بناغلي محمد ابراهيم عطايي په دې اړه داسې نظر لري: «د سراج الاخبار يو گڼه خپره شوه خو داسې ډير اسناد او شواهد شته چې له هند څخه انگرېزانو امير حبيب الله خان ته اخطار ورکړ. او هغه هم دا خپرونه بنده کړه....» (۱۵۸: ۸).

\*محمود طرزي په دربار کې له خپل نفوذ څخه ګټه واخسته او د امير حبيب الله خان د رضایت وروسته په (۱۹۱۱ ز کال) د سراج الاخبار افغانیه جريده د محمود طرزي په مدیریت نشر شوه. محمود طرزي په دې جريده کې د مشروطه غوښتونکو نظرياتو پر بنسټ د استعمار ضد او بشري نړي د پرمختګونو اړوند مهم علمي نظريات خپرول. نوموړې جريده د افغانستان سربيره د تاجکستان، هند او ايران د ځوانانو په بيدارۍ کې ونډه واخسته. په (۱۹۱۸ ز کال) محمود طرزي د سراج الاخبار په يوه (ضيمه) کې د سراج الاطفال په نوم د تنکیو ځوانانو او کوچنيانو لپاره نشره کړه. (۱۴:۲)

دامان الله خان د واکمنۍ پر مهال [۱۲۹۸ - ۱۳۰۸ ل] [۱۹۱۹ - ۱۹۲۹ ز کال] غازي امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د نورو ټولنيزو اصلاحاتو په خوا کې په مطبوعاتو کې هم ژور بدلون منځ ته راغی او د پام وړ جريدې او ورځپاڼې نشر شوي. د هغه د واکمنۍ د اساسي قانون په يولسمه ماده کې د مطبوعاتو ازادۍ ته داسې اشاره شوې وه: «د داخلي ورځپاڼې او چاپي مطبوعات د اړونده قوانينو د حکم سره ازاد دي. د ورځپاڼو چاپ حق د افغانستان د دولت او خلکو ته ځانګړې دې. بهرني نشرات د دولت له خوا تنظيم او سانسوريږي.» (۱۵:۱)

۱۹۲۸ ز کال د مطبوعاتو نظامنامه جوړه شو چې د نوموړي نظامنامي وروسته مطبوعاتو فعاليت قانوني بڼه غوره کړه. چې په دې نظامنامه کې د جزا وړاندوينه هم شوې وه. خو په هيواد کې د مطبوعاتو فعاليت پراخه او لاندي ورځپاڼې، اونيزې او مياشتنۍ خپريدلې.

\* محمود طرزي د غلام محمد طرزي زوی (۱۲۴۴ لمريز - ۱۸۲۸ ز کال) د اګست په ۲۳ مه په غزني کې زيږيدلې دې. لومړنۍ زده کړې يې د خپل پلار او ملا محمد هوتک څخه کړي. نوموړي اردو ژبه په هند کې د استوګنې پر مهال زده کړه. په شام او بغداد کې يې عربي ژبه، زده کړه. په (۱۹۰۲ ز کال) افغانستان ته راستون شو. په ۱۹۳۳ ز کال د ځيګر د ناروغۍ له امله په استانبول کې مړ شو او هلته خاورو ته وسپارل شو. (۳- مخ: ۱۲۷)

- ۱ - اتحاد مشرقي ورځپاڼه .
- ۲ - ابلاغ ورځپاڼه .
- ۳ - حقيقت ورځپاڼه .
- ۴ - افغان اونيزه ورځپاڼه
- ۵ - امان افغان ورځپاڼه .
- ۶ - افغان ورځپاڼه .
- ۷ - غازي ورځپاڼه
- ۸ - اتفاق اسلام ورځپاڼه
- ۹ - طلوع افغان ورځپاڼه .
- ۱۰ - بيدار اونيز ورځپاڼه .
- ۱۱ - ارشاد النستوان ورځپاڼه .
- ۱۲ - اصلاح ورځپاڼه .
- ۱۳ - جريده مكتب (دوه اونيو كې يو ځل خپريده
- ۱۴ - مجموعه عسکر مياشتنۍ .
- ۱۵ - معارف مياشتنۍ .
- ۱۶ - ائينه عرفان مياشتنۍ .
- ۱۷ - مجموعه صحيه مياشتنۍ .
- ۱۸ - پښتون غږ مياشتنۍ (۲: ۱۵)

دامان الله خان په واکمنۍ کې د ازادو مطبوعاتو په لړ کې انيس د غلام محي الدين انيس په مدیریت چاپ شوه. غلام محي الدين انيس د غلام نقش بند زوي د احمدزيو قوم ته منسوب اصلي ټاټوبي غزني دی. (۴: ۸۸)

بله اونيزه نسيم السحر په نوم د احمد راتب او محمد نوروز په مدیریت نشریدله. غلام محي الدين انيس يو ځل بندي شو خو محمد ولي خان هغه ازاد او انيس بيرته خپل نشرات پيل کړل. نسيم سحر هم په شاه باندې د نيوکې له امله بندي شو. (۲: ۱۶)

د امان الله خان په واکمنۍ کې د ارشاد النسوان د جريدې په نشر سره د بنځو ونډه په مطبوعاتو کې زیاته شوه. پورته نشرات يو شمير په ولايتونو کې نشریدل لکه طلوع افغان په قندهار کې ، اتحاد مشرق په جلال اباد ، اتفاق اسلام په هرات ، غازي په خوست کې ، ستاره افغان ، په پروان ، اتحاد اسلام (بيدار) په مزار شريف کې خپريدلي. (۲: ۱۷)

د امير حبيب الله کلکاني (بچه سقاو) د واکمنۍ پرمهال [۹۲ / جدی /

۱۳۰۷ - ۲۹ جدی / ۱۳۰۹] [۱۹۲۹ فبرورۍ - ۱۹۲۹ اکتوبر]

د امير حبيب الله کلکاني (بچه سقاو) په واکمنۍ کې ځينې دولتي او خپلواکه جريدي بندي شوي خو يو شمير جريدي د دولت د پاليسۍ او تگلارې سره سم چاپيدلي ، د امان افغان پر ځای د حبيب الاسلام د رسمي جريدي په توگه چاپيدله . لومړۍ يې د غلام محي الدين انيس او سيد حسن په مسوليت خپرونه کوله خوله ( ۲۱ ) مې گڼې وروسته د واکمنۍ تر پايه پورې برهان الدين کشککي د دې جريدي د مسول مدير په توگه دنده اجرا کوله او له دې جريدي پرته لاندې جريدي د حکومت د سياست سره سمې خپريدلي .

۱- رهبر الاسلام (بیدار) په مزار شريف کې د عبدالصمد په مسوليت .

۲- شرف الامسار (موئيد لاسلام) په کندهار کې .

۳- اتحاد مشرقي اونيزه (الايمان) په نوم د مولوي محمد ابراهيم کاموي په مديريت .

۴- اتفاق اسلام اونيزه جريده دهرات په ولايت کې د محمد سرور جوياء په مسول مديريت .

۵- نهضت الحبيب اونيزه جريده په خان اباد کې د محمد بشير په مسوليت خپروني کولې . يو شمير جريدي د دولت پر ضد نشريدلي چې عبارت دي له :

۱- اتحاد افغان جريده د جنرال شاه محمود او محمد يعقوب حسن په مسوليت د پکتيا په ولايت کې .

۲- د کور غم د سيد حسن په مسوليت په ننگرهار کې او غيرت الاسلام خپرونۍ کولي . د حبيب الله کلکاني په واکمنۍ کې ټولو خپرونو اسلامي بڼه درلوده . ځکه د امان الله خان د دورې د مطبوعاتو قانون د نورو قوانينو سره يوځاي لغوه اعلان کړل شو . ( ۴ : ۴۳۷ - ۴۳۸ )

نادر خان د واکمنۍ پرمهال [ ۱۹۰۹ - ۱۳۱۲ ل ک ] [ ۱۹۲۹ - ۱۹۳۳ ز

کال ]

د ۱۹۳۰ لمريز کال د افغانستان د اساسي قانون د اتباعو د عمومي حقونو په ۲۲ ماده کې داسې راغلي دي : « مطبوعات و اخبارات داخله که خلاف مذهب نباشد مطابق اصولنامه مخصوص آن ازاد مي باشد . مطبوعات و جرايد خارجه که به مذهب و سياست حکومت عليه افغانستان اخلاص نه رساند اد خال آن به افغانستان ازاد است . » ( ۲ : ۴ )

په ۱۹۳۱ میلادي کال د کابل ادبي انجمن جوړ کړ. او د دې انجمن نشراتي ارگان کابل مجله کې علمي، تاریخي او ادبي مقالې خپریدلې چې روڼ اندو پام وړ وگرځیده. (۲: ۱۶)

نادر خان د واکمنۍ پرمهال د امانی دورې جريدې او ورځپاڼې چې د حبيب الله د کلکاني (بچه سقاو) په واکمنۍ کې يې نوم بدل شوي وه ده بیرته په اصلي نوم نشر کړې چې عبارت دي له:

۱- اصلاح تاسیس نیټه: ۱۳۱۰ ل ۱۹۰۱ ز کال د امتیاز خاوند. محمد نادر او مسول مدیر شیر احمد. په ۱۳۵۲ لمریز کال د داود خان کودتاه وروسته بنده شوه.

۲- کابل تاسیس نیټه: ۱۳۰۱ ل کال د امتیاز خاوند د افغانستان ادبي انجمن مسول مدیر محمد انور بسمل، په پښتو او دری ژبه چاپیدله.

۳- اتحاد مشرقي تاسیس نیټه: ۱۲۹۸ ل د امتیاز خاوند د مشرقي تنظیمه ریاست، سر محرر میرزا شاهرخ او برهان الدین کشکي او نور... خود نادر خان په واکمنۍ کې د ننگرهار په نوم خپریدله.

۴- اردو تاسیس نیټه: ۱۳۰۱ ل ۱۹۲۲ ز د امتیاز خاوند د ملي دفاع وزارت مسول مدیر محمد داود.

۵- افغان کلنۍ: د امتیاز خاوند د کابل ادبي انجمن.

۶- هرات د تاسیس نیټه: ۱۳۱۱ ل د امتیاز خاوند انجمن ادبي ولایت هرات، مسول مدیر سرور جویا.

۷- حی علی الفلاح: د تاسیس نیټه ۱۳۱۱ چاپ دولتي مطبعه کابل.

۸- اقتصاد تاسیس نیټه: ۱۳۱۱ کال چاپ مطبعه دولتي کابل.

۹- عرفان تاسیس نیټه: ۱۳۱۰ د امتیاز خاوند د معارف وزارت مسول مدیر محمد هاشم شایق.

۱۰- پیام تندرستی تاسیس نیټه: ۱۳۱۰ ل د امتیاز خاوند د صحیه مستقل ریاست. (۱: ۲۵۰-۲۵۱)

اعلی حضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ پرمهال [۱۳۱۲ - ۱۳۵۲ ل کال] [۱۹۳۳ - ۱۹۷۳ ز کال]

د سردرا محمد هاشم خان (۱۹۳۳ - ۱۹۴۶ ز کال) د صدراعظمي په ۱۷ کلنه دوره کې مطبوعات د دولت تر کنترول لاندې وه. د نیوکې او اصلاحي خپرونو حق یې نه درلود په ۱۹۳۶ ز کال دمطبوعاتو مستقل ریاست او د باختر اطلاعاتي اژانس مدیریت تاسیس

شول . چې په دې سره په داخل او بهر کې په منظم ډول د اطلاعاتو د راټولولو زمینه برابره شوه . د راډيو په شمول ټول نشراتي ارګانونه د محمد هاشم خان تر جدي کنترول لاندې وه . ( ۱۹:۲ )

د شاه محمود خان د صدارت دوره ( ۱۹۴۶ - ۱۹۵۲ ز کال د دويمې نړيوالې جګړې له پای ته رسيدو وروسته په ۱۹۵۰ ز کال د مطبوعاتو دويم قانون نافذ شو . د شاه محمود د صدارت پرمهال انگار ، ندای خلق نیلاب ، ولس ، آئينه ورځپاڼو خپرونې ازادو او نا دولتي مطبوعات گڼل کيدل . چې د کابل په ښار کې خپريدلې . او د فارياب په مرکز کې د اتوم په نوم نشریه موجوده وه . ( ۱۹:۲ )

او دولتي نشرات پامير ، صدای ملت ، پیام اقبال ، الفبا او ژوندون په نومونو په پلازمینه او ولایتونو کې نشریدلي . ( ۱۹:۲ )

د شاه محمود خان صدارت په دوره کې ۱۳۲۹ لمريز کال د مطبوعاتو اصولنامې سربيره نورې ادارې لکه دارة المعارف عمومي ، مدیریت پوهنې ننداري عمومي مدیریت او په ۱۳۳۱ لمريز کال په کراچۍ ، لندن ، قاهره ، نوي ډهلي ، او تهران کې مطبوعاتي ادارې جوړې شوې . ( ۲۷۳:۷ )

د سردار محمد داود خان د صدر اعظمۍ ( ۱۹۵۳ - ۱۹۶۲ ز کال ) پرمهال ازادو مطبوعاتو ته اجازه ور نه کړل شوه . خو نوي دولتي نشریې لکه کابل ټایمز ، هیواد ، ستوری ، سره میاشت ، افغانستان ، پیام حق ، تعلیم و تربیه الفلاح ، اریانا ، کانو صنایعو او یوشمیر نورې جريدې په ولایتونو کې خپريدلې ، خو داود خان هم لکه محمد هاشم خان په دولتي مطبوعاتو ټینگار کاوه او د ازادو مطبوعاتو مخالف و . ( ۲۰:۲ )

د دیموکراسۍ لسیزه ( ۱۹۶۳ - ۱۹۷۳ ز کال ) ( ۱۳۴۳ - ۱۳۵۲ ل ) کې د افغانستان دریم اساسي قانون چې په ۱۹۶۴ کال کې تصویب شو . د مطبوعاتو د ازادۍ په اړه یې داسې لیکلي وه . : « د بیان ازادي له تعرض څخه مسونه ده . هر انسان حق لري چې د قانون د احکامو سره سم یوازې د افغانستان د اتباعو حق دې ، دوی اجازه لري چې عمومي مطبوعې جوړې او د مطبوعاتو په نشر کې ونډ ولري ، خو د راډیو او تلویزون دستگاه گانو جوړول یوازې دولت ته اختصاص لري . ( ۲۱:۲ )

د دیموکراسۍ په لسیزه کې انقلابي خوځښتونه د تشکیل په حال کې و . د خلق او پرچم ورځپاڼو د افغانستان د خلق دیموکراتیک گوند ایدیالوژي ، اهداف او مرام نشر او یو شمیر نورې ازادې او خپلواکې نشریې منع ته راغلي خو د داود خان په کودتاه کې

(۱۳۵۲ - ۱۹۷۳) سره ټول ازاد نشرات بند او دولتي مطبوعاتو تر کلک نظارت لاندې نشرات پیل کړل. خو ادبي، علمي او فرهنگي فعالیتونو پرمختګ وکړ.

د ۱۳۴۳ لمريز کال اساسي قانون په یو ویشتمه ماده کې داسې راغلي وه: «د فکر او بیان ازادي د بلوسی څخه په امن ده، هراfgان حق لري چې مطالب د قانون د حکومونو سره سم له دي چې لومړي یې د دولتي مطبوعاتو ته وښي چاپ او نشر کړي. د عمومي چاپ خانې د تاسیس او مطبوعاتو د خپرونو اجازه اود امتیاز قانون د حکمونو سره سم یوازي د افغانستان د اتباعو او دولت ته ورکول کېږي. د راډیو او عامو خپرونو او کارخایونو تاسیس او چلول یوازي په دولت پوري اړه لري. (۲: ۶)

د ۱۹۲۵ ز کال څخه تر ۱۹۷۱ ز کال پورې ۳۱ غیر دولتي ورځپاڼې او جريدې خپریدلې چې ۷ جريدې لکه خلق، پرچم، مساوات، صداي عوام، شعله جاوید او افغان ملت د سیاسي گوندونو د نشراتي ارگان په توګه خپریدلې. یوازي د سبا په نوم یو ورپه ازاده مطبعه موجوده وه. نورې ټولې په دولتي مطبعه کې چاپیدلې. (۲۱۹: ۹)

خو ازادو یعنی غیر دولتي ورځپاڼو چې کله جواز ترلاسه کړ او یو اندازه پیسې یې په بانک د تضمین په توګه کښودلې په خپله لاره کې یې بل خنډ شتون نه درلود خو په دې ټولو کې د ټولنیزو ګټو احساس درلودونکي کم وو. (۲۲۴: ۹)

پایله:

مطبوعاتو د افغانستان په کلتوري تاریخ کې د پام وړ ونډه اخستې ده. چې اوس مهال خلک د رسنیو د معلوماتو پربنا د دولت په کړنو قضاوت کوي. او د سیاسي وضعیت ارزونه کوي خو مهمه داده چې ټولې رسنۍ په ایماندارۍ سره حقیقتونه نشر کړي ترڅو د خلکو د بیدارۍ سبب وګرځي.

په افغانستان کې مطبوعاتي فعالیت د امیر شیرعلی خان دویم ځل واکمنۍ کې په رسمي ډول پیل شوه. د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د واکمنۍ تر پایه پورې یې مختلف پړاونه طې کړي دي. چې ځینو واکمنانو لخوا د ورځپاڼو مسولینو ته د تحدید او بندي کیدو سزا هم ورکړل شوې ده. خو مطبوعاتو خپل ټولنیز رول لوبولي او د خلکو باوريې پرځان پیدا کړې. اوس ډیری ځوانانو مطبوعاتي فعالیتونو ته مخه کړې ده. خو مطبوعاتو د تاریخ په دغه پړاو کې یعنی له ۱۸۲۸ څخه ۱۹۷۳ ز کال پورې، د غازي امان الله خان واکمنۍ او د دموکراسۍ لسیزه ځانګړی ځای لري. چې په دي دغو دواړو وختونو کې مطبوعاتو د پام وړ پرمختګ کړی دي.

**Abstract:**

*The media and press took part in cultural history of Afghanistan . Now a days people gudge on the basis of information publishing throush press a bout governmental laws and activities . they examine political situation , but It is important for media to public ate fact with reality and honesty to awarm people .In Afghanistan the press and media activities started when Amir sher Ali khan had come in authority for the second time . And passed throush different stages up to the end of Ali Hezrat Zahir shai government . That from some authoritative directors of newspapers were punished and prisoned .*

*But press and media played its social and central role . And achieved the trust of the people , Now a days a lot of people take interest in media but press has a special position for the period 1868 throush 1975 during Amanullah khan decade of democracy , That played central , Role in publishing press .*

**ماخذونه**

- ۱- افغان ، فرياد ، نجم الدين ( ۱۳۸۴ هـ ش ) . نگرش بر تاريخ معاصر افغانستان . انجمن نشراتي دانش ، پشاور .
- ۲- پرتو نادری ، نصرالله ( ۱۳۸۵ ل ) . چگونکې رسانه ها در افغانستان . مجتمع جامعه مدني افغانستان ، نگاه انتشارات و مطبعه ، ميوند .
- ۳- پيغام ، جان محمد ( ۱۳۹۱ ل ) ، پوهه ، د ننگرهار پوهنتون علمي او څيړنيزه ، دري مياشتنۍ خپرونه . علامه محمود طرزي . ۱۳۹۱ ل کال دويمه - دريمه گڼه ، چنگاښ - ليندې پرلپسې ۴۳ - ۲۴ گڼه .
- ۴- پيغام ، جان محمد ( ۱۳۹۲ ) ، پوهه د ننگرهار پوهنتون علمي او څيړنيزه درې مياشتنۍ خپرونه . غلام محي الدين انيس . په افغانستان کې د ملي خپلواکه نا دولتي جريدې بنسټ ايښودونکي . ۱۳۹۲ ل کال لومړۍ گڼه مرغومي - غبرگولي . پرله پسې گڼه : ۴۴ - ۴۵
- ۵- پيغام ، جان محمد ( ۱۳۹۰ ) ، کال . د شلمۍ پيړۍ په لومړيو دريو لسيزو کې د افغانستان سياسي او فرهنگي بهير . مومند خپرندويه ټولنه . ننگرهار جلال آباد .
- ۶- حلمي ، محمد ولي ( ۱۳۸۴ هـ ش کال ) . د افغانستان په وروستي دموکراسۍ کې د فکر او بيان ازادي .

- ۷- دریغ ، امین الله (۱۳۷۹ خورشیدی) افغانستان د قرن بستم ، کتابخانه دانش ، پشاور .
- ۸- عطایي ، محمد ابراهيم (۱۳۸۴) . افغانستان پر معاصر تاریخ یوه لنډه کتنه . دویم چاپ انتشارات میوند ، سبا کتابخانه ، پشاور .
- ۹- کشکي ، مصباح الدین (۱۳۸۹) . د آسایي قانون لسیزه . ژباړه داد خان غزنیوال ، میوند خپرندویه ټولنه . مطبعه کابل
- ۱۰- هاشمي ، سید سعد الدین (۱۳۵۹ هـ ش) . افغانستان معاصر . پوهنځی علوم اجتماعي پوهنتون کابل . گسستر

**Get more e-books from [www.ketabton.com](http://www.ketabton.com)**  
**Ketabton.com: The Digital Library**